

УДК 342.7

Лілія Ярмол

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму,
доктор юридичних наук, професор
liliia.v.yarmol@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8465-8579

Анастасія Карпюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка Інституту права, психології та інноваційної освіти
anastasiia.karpiuk.pv.2021@lpnu.ua

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/law2022.36.096>

© Ярмол Л., Карпюк А., 2022

У статті охарактеризовано окремі загальнотеоретичні аспекти прав дитини та основні порушення прав дитини в умовах воєнного вторгнення російської федерації на територію України.

Мета статті – охарактеризувати основні порушення прав дітей в умовах війни в Україні та сформулювати пропозиції щодо удосконалення механізму забезпечення прав дітей.

Під час дослідження використано загальнонаукові (логічний, функціональний, аксіологічний, порівняльний тощо) та спеціально-юридичні методи (метод тлумачення міжнародних і юридичних норм щодо прав дитини, функціонально-правовий, порівняльно-правовий методи – для аналізу порушень прав дитини, статистичний метод та ін.).

Стверджується, що максимальне гарантування прав дитини слугує критерієм демократичності держави та визначає рівень розвитку суспільства. Наголошено, що дослідження правових аспектів прав дитини є особливо важливими в умовах повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну, яке спричинило значні порушення прав дитини.

Визначено поняття прав дитини як можливостей дитини, які визнані в міжнародному праві та національному законодавстві й зумовлені певними фізичними і психологічними особливостями її розвитку, ґрунтуються на принципах природного права, гарантуються державою й іншими суб'єктами права та мають особливий механізм реалізації і захисту.

Проаналізовано основні порушення прав дитини в умовах війни в Україні, зокрема права на життя (станом на 19 серпня 2022 р. в Україні загинуло 362 дитини, 716 дітей поранено і 223 дитини зникли безвісти); на охорону здоров'я; на освіту; на свободу вираження поглядів; на свободу, фізичну та психологічну безпеку, на сімейне виховання, житло, на достатній життєвий рівень, на громадянство, вільне переміщення тощо. Стверджується, що в сучасних умовах війни в Україні російська федерація порушує фактично усі права дитини.

Констатовано, що в Україні потрібно вдосконалювати систему юридичного забезпечення прав дітей, які в умовах війни жорстоко порушуються воєнними діями рф.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення механізму юридичного забезпечення прав дітей в Україні:

- 1) потрібно прийняти комплексний Закон України про права дитини, який відповідав би положенням Конвенції ООН про права дитини;
- 2) прийняти суспільно важливі закони щодо дієвої реінтеграції та відновлення прав дитини і про заходи, спрямовані на забезпечення прав та інтересів дітей, які залишились без батьківського піклування під час війни;
- 3) виділити в Конституції України окремий розділ, присвячений правам дитини.

Констатовано, що припинення війни в Україні, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, притягнення рф як суб'єкта міжнародного права до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності, за геноцид українського народу тощо – це важлива основа для відновлення порушених прав дитини й недопущення нових порушень прав.

Ключові слова: права дитини, війна, порушення прав дитини, юридичне забезпечення, воєнне вторгнення російської федерації.

Постановка проблеми. Розвиток демократичної, соціальної, правової держави неможливий без чіткого розуміння, правового забезпечення прав дитини, які є початком усіх прав людини. Максимальне гарантування прав дитини є критерієм демократичності держави та визначає рівень розвитку суспільства. Дослідження правових аспектів прав дитини завжди привертало увагу науковців в Україні. А в умовах повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну, яке спричинило значні порушення прав дитини, це стало особливо важливим. Адже саме діти є найбільш вразливою категорією осіб в умовах війни. Діти, які отримали фізичні, моральні та психологічні травми, діти-біженці, діти, батьки яких захищають нашу державу та свободу, діти, батьки яких загинули, поранені чи зникли безвісти під час війни тощо – це нові виклики для нашого суспільства, на які в українському законодавстві, на жаль, мало відповідей. Від спроможності української влади забезпечити гідне дитинство своїм наймолодшим громадянам залежить майбутнє незалежної України, її достойне місце у глобалізованому суспільстві. Бо гарантування належних умов розвитку молодого покоління проголошено одним із пріоритетних завдань не тільки окремих держав, а й усього світового товариства.

Аналіз дослідження проблеми. У вітчизняній юридичній науці було здійснено багато досліджень, присвячених правам дитини. Проблематику юридичного забезпечення прав дитини досліджують такі вчені: П. Зеленьак, Л. Лабенська, Л. Ольховик, Н. Оніщенко, Н. Ортинська, П. Рабінович, Г. Резнік, О. Скакун, В. Стешенко, Л. Сукмановська, О. Шульц та ін. Окремі питання щодо порушень і захисту прав дитини в період війни в Україні досліджують: О. Кривов'яз, Н. Лесько, С. Магда, Т. Михайліна, Н. Опольська, О. Турченко, І. Щebetун та ін. Однак потрібно наголосити, що в юридичній науці ще недостатньо досліджень, присвячених питанням порушень прав дитини в Україні в умовах війни.

Мета статті – охарактеризувати основні порушення прав дітей в умовах війни в Україні та сформулювати пропозиції щодо удосконалення механізму забезпечення прав дітей.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України “Про охорону дитинства” від 26.04.2001, дитиною є особа віком до повноліття, якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [16]. Права дитини, як влучно зазначає Н. Оніщенко, “є певними можливостями дитини щодо її гармонійного розвитку і росту в певних соціальних, економічних і духовних умовах, що відповідають певним координатам часу і простору” [10].

О. Шульц так конкретизує визначення поняття прав дитини – “це система соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які зумовлені особливостями фізичного, психологічного

та розумового розвитку дитини, що визнаються та здійснюються у певний період життя людини – дитинства, виходять з принципів природного права, загальнолюдських цінностей, визнаних у міжнародному праві та національному законодавстві, гарантуються державою, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами права й мають особливий режим та механізм реалізації та захисту” [25].

Л. Сукмановська визначила поняття права дитини як можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб [22].

На нашу думку, права дитини – це можливості дитини, визнані в міжнародному праві та національному законодавстві, які зумовлені певними фізичними і психологічними особливостями її розвитку, ґрунтуються на принципах природного права, гарантуються державою та іншими суб'єктами права й мають особливий механізм реалізації та захисту. Треба наголосити, що система прав дитини є складовою частиною прав людини, основоположні права дітей за своїм змістом загалом не відрізняються від прав повнолітніх осіб, проте в процесі реалізації у конкретних правовідносинах виявляються певні ознаки цих прав, що відділяють їх від інших прав людини.

П. Рабінович виокремлює фізичні, особистісні, культурні, економічні та політичні права дитини і справедливо наголошує, що дітям належать ще й додаткові можливості в усіх різновидах права [19, с. 27]. Наприклад, право на першочерговість захисту і допомоги, на здорове та щасливе зростання, на неприпустимість смертної кари і довічного ув'язнення як покарання, право знати своїх батьків і не розлучатися з ними, право на виховання в сім'ї, на ігри та розваги тощо. В умовах війни права і свободи дитини зазнають численних порушень, що мають особливо суспільно небезпечні наслідки.

Усі проблеми, які виникають стосовно прав дітей, потребують вирішення на рівні міжнародного права, і національного законодавства. Світове співтовариство підтвердило бажання забезпечити права дитини. Як наслідок, були сформовані міжнародно-правові гарантії забезпечення прав дитини. Епохальне значення у сфері реалізації, охорони та захисту прав дитини мало прийняття ООН Конвенції про права дитини (20.11.1989) (далі – Конвенція), яку наша держава ратифікована 1991 року. Цей документ не тільки визначає політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей, але й проголошує право дитини на її захист та обов'язковість створення для цього всіх необхідних умов. Ратифікувавши Конвенцію, держави (зокрема й Україна) взяли на себе обов'язок захищати дітей від дискримінації, фізичної експлуатації, насильства й особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців [9]. Також були створені додаткові інституційно-діяльнісні організації для гарантування прав дітей, такі як Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Комітет ООН з прав дитини тощо.

Україна як правова держава закріпила у своєму законодавстві права дитини та шляхи їх реалізації у всіх сферах життя суспільства. Наша держава постійно намагається забезпечити належне виконання положень Конвенції та вдосконалювати нормативно-правову базу щодо прав дитини. Основні положення Конвенції знайшли своє відображення в деяких положеннях Конституції України від 28.06.1996 та в Законі України “Про охорону дитинства”, який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і для забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та всебічного розвитку встановлює основні засади державної політики у цій сфері [9]. Крім того, права дитини та гарантії їх забезпечення проголошені в Сімейному кодексі України від 10.01.2002, Цивільному кодексі України від 16.01.2003, Кримінальному кодексі України від 05.04.2001, Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 та в інших нормативно-правових актах України.

Для ефективної реалізації прав дитини в Україні також створена система державних органів, діяльність яких спрямована на додержання конституційних прав дитини, а також на ефективне виконання Україною всіх зобов'язань, що закріплені в міжнародних актах. Зокрема, в Україні діють інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, до компетенції яких зараз (в умовах війни) належать найгостріші питання щодо забезпечення прав дітей України. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України

від 17.03.2022 також утворено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який сприяє координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів щодо евакуації дітей, розміщення та задоволення усіх потреб дітей, моніторингу дотримання прав дітей, визначення шляхів та способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану [18]. Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану сьогодні активно працює і вже вдалось розробити алгоритм переміщення, забезпечення розміщення, належного догляду та виховання дітей, що перебувають в зоні активних бойових дій. Також забезпечено постійний моніторинг потреб в евакуації дітей, розроблено спрощену процедуру встановлення опіки та піклування над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, та тимчасового влаштування таких дітей до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу. Ініційовано збір даних щодо стану й потреб дітей, повернутих із закладів різних типів та форм власності батькам, для організації необхідної допомоги, за підтримки Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ [3].

Маємо констатувати, що в Україні потрібно вдосконалювати систему юридичного забезпечення прав дітей, які в умовах війни жорстоко порушуються воєнними діями рф. На нашу думку, дієва охорона та захист прав дитини залежать від ефективності механізму забезпечення прав і свобод дитини, тому треба постійно розширювати зміст, обсяг та можливості реалізації закріплених прав дитини, а також посилювати ефективність їх гарантованості.

О. Скакун визначила механізм забезпечення прав і свобод людини як систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності [21, с. 133]. Без сумніву, слушною є думка Н. Опольської про те, що переважна більшість загальних проблем, які об'єктивно наявні в процесі забезпечення прав і свобод дитини в Україні, пов'язана не стільки з відсутністю необхідної системи органів державної влади, скільки з необхідністю здійснення реформотворчих змін у процесі їх функціонування [11, с. 135]. На думку П. Зеленька, розв'язання проблеми забезпечення права дитини на життя і здоров'я в Україні можливе за умови не тільки ефективної реалізації державної політики в цій сфері, але й використання зарубіжного досвіду у сфері правового регулювання заходів запобігання злочинам, що посягають на життя і здоров'я дітей [4].

В умовах воєнного вторгнення рф на територію нашої країни захист дітей є однією з найгостріших проблем. Війна – причина найбільших порушень прав дитини, адже збройні конфлікти супроводжуються економічними та соціальними руйнуваннями, стражданнями, каліцтвами, вбивствами тощо [12]. Проаналізуємо основні порушення прав дитини в умовах війни.

Найбільшою цінністю й основою для всіх інших прав є право дитини на життя. Згідно з офіційними даними Офісу Генерального прокурора України, які періодично оновлюються, станом на 19 серпня 2022 р. в Україні загинули 362 дитини, 716 поранено і 223 зникли безвісти. Фактичну кількість загиблих і поранених дітей встановити неможливо, оскільки в українських містах окупаційні війська ведуть активні бойові дії [5].

В умовах війни в Україні порушується право дитини на охорону здоров'я. Адже багато дітей поранено. Об'єктами обстрілів збройних сил рф стають заклади охорони здоров'я, автомобілі швидкої та гуманітарної допомоги. ЮНІСЕФ відзначає зниження охоплення населення плановою та дитячою імунізацією, зокрема проти кору та поліомієліту. Невдовзі це може призвести до спалахів захворювань, яким запобігають вакцини, особливо в перенаселених місцях, де люди шукають захисту від насильства [17].

Ще одним жакливим і жорстоким порушенням прав дітей є звалтування й інші форми насильства щодо них. Згідно зі ст. 10 Закону України “Про охорону дитинства”, держава здійснює захист дітей від “усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поведіння з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, зокрема з боку батьків або осіб, які їх замінюють”. Звалтування суворо заборонене ст. 27 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 [6]. Експовноважена Верховної Ради України з прав людини

Л. Денісова звернулась до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини під час вторгнення рф в Україну та експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ, з проханням врахувати ці факти воєнних злочинів рф в Україні, щоб усі причетні не unikнули покарань [23].

В умовах війни порушується і право дитини на освіту, що має важливе значення для її особистісного розвитку. У зоні проведення активних бойових дій не мають змоги функціонувати дошкільні, загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади, які часто стають об'єктами бомбардувань військ рф. Це порушує умови Декларації ООН (ЮНІСЕФ) "Про безпеку шкіл", до якої Україна приєдналася 20.11.2019 [1].

За словами першої леді України Олени Зеленської, ще станом на початок квітня 2022 року в Україні внаслідок вторгнення рф було навмисно пошкоджено чи зруйновано понад 300 освітніх закладів [2]. Зрозуміло, що це шкодить безпосередньо розвитку дітей, адже вони не мають змоги навчатися в нормальних умовах.

В умовах війни в Україні порушується і право дитини на свободу вираження поглядів. Як відомо, у сучасному світі важливу роль у пошуку потрібної інформації та доступу до неї, зокрема й для дітей, відіграють ЗМІ та Інтернет. Але воєнні дії на території України значно ускладнили цей процес. Та навіть у такий важкий час наша держава намагається максимально забезпечити доступ до інформації та Інтернету. І це особливо важливо для дітей, які в такий спосіб можуть навіть продовжувати навчатися (в Україні зараз поширена практика навчання в онлайн режимі). Зрештою, це має вагомий значення і для їхньої соціалізації, самовираження, входження в життя суспільства та реалізації їхніх прав.

Росія вдається і до примусової депортації українських дітей-сиріт з окупованих територій на свою територію. Так, з початку повномасштабного вторгнення в Україну війська рф вивезли на свою територію понад 400 тисяч українських дітей, маючи на меті знищити українську націю. Дітей-сиріт, дітей без статусу і дітей, позбавлених батьківського піклування почали "влаштовувати" у прийомні російські сім'ї, їм нібито вже надали російське громадянство [24]. Це вкотре засвідчує порушення прав дитини: права на свободу, фізичну та психологічну безпеку, нормальне існування та розвиток, на сімейне виховання, житло, на достатній життєвий рівень, на громадянство, вільне переміщення тощо.

Багатьох дітей досі не вдалося вивести з територій, що опинилися в районах активних бойових дій та в тимчасово окупованих областях. рф ігнорує прохання зі створення зелених коридорів, здійснює саботаж, не зупиняє вогонь та обстрілює цивільні автомобілі з написами "Діти".

Лише за перший місяць війни близько чотирьох мільйонів дітей стали вимушеними переселенцями [2]. Ці діти позбавлені низки прав, насамперед на нормальний фізичний та особистісний розвиток. Психологічні травми багатьох із них неминучі.

Війна в Україні стала справжнім геноцидом для нашого народу. Це підтверджує облога міста Маріуполя, звірства в Гостомелі, Ірпені, Бучі та інших містах і селищах України. Ще у квітні 2022 року Верховна Рада України звернулася до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів і парламентів іноземних держав із заявою "щодо визнання вчинення рф геноциду Українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України" [14].

Отже, в сучасних умовах війни в Україні рф порушує фактично усі права дитини. Аналізуючи масштаби порушень прав дитини, варто наголосити, що військові дії є найбільшим порушенням прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, сімейне виховання, захист від усіх форм насилля, вибору місця проживання дитини тощо.

Намагаючись удосконалити забезпечення прав дітей і на політичному, і на законодавчому рівні, уряд та парламент України вживають заходи, спрямовані на приведення внутрішнього законодавства і практики у відповідність до принципів і положень Конвенції. Проте багато питань щодо прав дитини в Україні потребують удосконалення. Війна в Україні показала, що варто періодично

удосконалювати систему юридичного забезпечення прав дітей, які в наш час масово порушуються, щоб вона не втрачала своєї ефективності.

Сьогодні особливо потребує вирішення питання щодо дієвої реінтеграції та поновлення прав дитини, що можливо досягти осучасненням загальнодержавних цільових програм. Так, 29 березня 2022 р. Верховна Рада України підтримала законопроект № 7231 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реінтеграції та відновлення прав дитини”. Головною метою цього законопроекту є підтримка сімей з дітьми, внесення змін до Закону України “Про охорону дитинства” щодо формування, наповнення та ведення центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім’ї та дітей, Єдиного державного реєстру дітей, які потребують уваги з боку держави, а також реінтеграції та поновлення своїх прав. Ми підтримуємо цей законопроект, адже основна його мета дуже актуальна під час воєнного стану, оскільки діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів мають право на особливу допомогу з боку держави [13].

Також наша держава має вжити ефективних заходів для забезпечення прав і найкращих інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування через війну в Україні. Ще до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, а саме 10 вересня 2021 р. до Верховної Ради України надійшов проєкт постанови № 2035 “Про заходи, направлені на забезпечення захисту прав та інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у процесі трансформації будинків дитини”. Ухвалення цієї постанови є важливим кроком, адже головними її завданнями є життя заходів для забезпечення прав і найкращих інтересів дітей, які залишилися без батьківського піклування, системного розвитку сімейних форм виховання, підтримки батьків у виконанні їхніх обов’язків піклуватися про своїх дітей, запобігання випадкам безпідставного вилучення дітей із сімей та відмови від них. Ми підтримуємо цей проєкт постанови і пропонуємо його модернізувати відповідно до теперішніх умов в Україні, адже основна його мета дуже актуальна зараз, під час війни і, на жаль, буде такою і після її закінчення, оскільки багато дітей в Україні через війну залишаються сиротами [15]. Також для вдосконалення механізму правового забезпечення прав дитини в Україні ми пропонуємо прийняти комплексний Закон України про права дитини, який відповідав би положенням Конвенції. Також для покращення ефективності механізму гарантування прав дитини в Україні пропонуємо в Конституції України виділити окремий розділ, присвячений правам дитини.

Висновки. Юридичне забезпечення прав дитини є важливим показником демократичності держави. Незважаючи на численні порушення цих прав у період війни в Україні, наша держава намагається вдосконалювати законодавство та сприяти реалізації усіх прав дитини. Проте для ефективного гарантування прав дитини лише вдосконалення законодавства недостатньо. Держава зобов’язана створювати ефективні гарантії реалізації прав дітей в умовах воєнного стану, здійснювати соціальні функції, особливо в галузі охорони здоров’я, освіти, соціального забезпечення, має розробити ефективний механізм захисту прав дітей, що постраждали внаслідок війни. Припинення війни в Україні, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, притягнення РФ як суб’єкта міжнародного права до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності тощо – це важлива основа для відновлення порушених прав дитини і недопущення нових порушень. Міжнародні інституції повинні більше сприяти Україні у здобутті перемоги над ворогом!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). *Офіційний вебсайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/deklaraciya-pro-bezpeku-shkil> (дата звернення: 10.08.2022).

2. Перша леді Олена Зеленська звернулася до урядовців держав-членів Ради Європи (8.04.2022). *Офіц. інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/persha-ledi-olena-zelenska-zvernulasya-do-uryadovciv-derzhav-74177> (дата звернення: 10.08.2022).
3. Звіт за 30 днів роботи Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. *Офіційний вебсайт Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WtgBJNlJNwjQFSTNHNiAi2XiU2CtW4Rd/view?> (дата звернення: 19.08.2022).
4. Зеленьк П. (2019). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/2019/33.pdf> (дата звернення: 19.08.2022).
5. Злочини проти дітей станом на 18.08.2022. *Офіційний вебсайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 18.08.2022).
6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (12.08.1949). ООН. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 18.08.2022).
7. Конвенція про права дитини: прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН (20.11.1989). *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 11.08.2022).
8. Конституція України (28.06.1996) № 254к/96-ВР. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2> (дата звернення: 11.08.2022).
9. Кривов’яз О. (2017). Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. *Правничий вісник Університету “КРОК”*. С. 80–85. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kryvoviaz_0003.pdf (дата звернення: 12.08.2022).
10. Оніщенко Н. М., Богініч О. Л., Львова О. Л., Сунегін С. О. (2020). Права і свободи дитини: забезпечення та захист у контексті сучасних викликів. *Бюлетень Мін’юсту України*. № 4. С. 22–33.
11. Опольська Н. Права дитини в Україні : моногр. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/22618.pdf> (дата звернення: 11.08.2022).
12. Опольська Н. (2015). Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. *Право*. № 27. С. 278–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_27_42 (дата звернення: 18.08.2022).
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо реінтеграції та відновлення прав дитини: проєкт Закону України (30.03.2022) № 7231. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1250454> (дата звернення: 12.08.2022).
14. Про Заяву Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”: постанова Верховної Ради України (14.04.2022) № 2188-IX. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
15. Про заходи, направлені на забезпечення захисту прав та інтересів дітей, які залишились без батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у процесі трансформації будинків дитини: проєкт Закону України (10.09.2021) № 6020. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27708> (дата звернення: 10.08.2022).
16. Про охорону дитинства: Закон України (26.04.2001) № 2402-III. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
17. Прес-реліз ЮНІСЕФ (24.03.2022). *Офіційний сайт ЮНІСЕФ*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war> (дата звернення: 12.08.2022).
18. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України (17.03.2022) № 302. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#n38> (дата звернення: 21.07.2022).
19. Рабінович П. М. (2008). *Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб.* Львів: Край, 300 с.
20. До Росії вивезли близько 200 тисяч дітей з України. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-society/3479907-do-rosii-vivezli-blizko-200-tisac-ditej-z-ukraini-deputat.html> (дата звернення: 19.08.2022).
21. Скакун О. Ф. (2001). *Теорія держави і права: підручник*. Харків: Консум, 656 с.
22. Сукмановська Л. М. (2019). *Захист прав дітей у правоохоронній діяльності: курс лекцій*. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ. 250 с.
23. Уповноважений: рівень жорстокості армії терористів та катів РФ не знає меж – згвалтовані діти... *Офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-riven-zhorstokosti-armiyi-teroristiv-ta-kativ-rf-ne-znaue-mezh-zgvaltovani-diti (дата звернення: 10.08.2022).

Порушення прав дитини в умовах війни в Україні

24. У рамках зустрічі ОБСЄ представник Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї розповіла про примусове вивезення українських дітей до РФ або на ТОТ. *Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/predstavnik-upovnovazhenogo-z-dotrimannya-prav-ditini-ta-simu-i-rozpovila-pro-primusove-vivezennya-ditej-do-rf-abo-na-tot-ukrayini-u-ramkah-zustrichi-obsye (дата звернення: 19.08.2022).

25. Шульц О. (2009). “Права дитини” як категорія сучасного конституційного права. *Часопис Київського університету права*. № 3. С. 91–96.

26. Як змінилося навчання дітей в Україні під час війни. *Офіційний сайт ЮНІСЕФ*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/education-during-war-in-ukraine> (дата звернення: 25.07.2022).

REFERENCES

1. **Декларація про безпеку шкіл**. [Safe Schools Declaration]. *Ofitsiyni vebсайт Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/deklaraciya-pro-bezpeku-shkil> (accessed: 10.08.2022).

2. **Persha ledi Olena Zelenska zvernulasia do uriadovtsiv derzhav-chleniv Rady Yevropy**. [Yevropy First Lady Olena Zelenska addressed the government officials of the member states of the Council of Europe]. *Ofits. internet-predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/persha-ledi-olena-zelenska-zvernulasya-do-uryadovciv-derzhav-74177> (accessed: 10.08.2022).

3. **Zvit za 30 dnev roboty Koordynatsiinoho shtabu z pytan zakhystu prav dytyny v umovakh voiennoho stanu**. [Report for 30 days of work of the Coordination Headquarters on the protection of children's rights under martial law]. *Ofitsiyni vebсайт Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WtgBJNjNwjQFSTNHNiai2XiU2CtW4Rd/view?> (accessed: 19.08.2022).

4. Zeleniak P. (2019) **Stanovlennia ta rozvytok mizhnarodno-pravovykh standartiv u haluzi zakhystu prav dytyny na zhyttia i zdorovia**. [Formation and development of international legal standards in the field of protection of children's rights to life and health]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. Spetsvyypusk*. URL: <https://apnl.dnu.in.ua/2019/33.pdf> (accessed: 19.08.2022).

5. **Zlochyny proty ditei stanom na 18.08.2022**. [Crimes against children as of 08/18/2022]. *Ofitsiyni vebсайт Ofisu Heneralnoho prokurora Ukrainy*. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (accessed: 18.08.2022).

6. **Konventsia pro zakhyst tsyvilnoho naseleння pid chas viyny (12.08.1949). OON**. [Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (accessed: 18.08.2022).

7. **Konventsia pro prava dytyny: pryiniata rezoliutsiieiu 44/25 Heneralnoi Asamblei OON (20.11.1989)**. [Convention on the Rights of the Child: adopted by UN General Assembly Resolution 44/25]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (accessed: 11.08.2022).

8. Konstytutsiia Ukrainy (28.06.1996) No. 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2> (accessed: 11.08.2022).

9. Kryvoviaz O. (2017). **Zakhyst prav dytyny v umovakh zbroinoho konfliktu**. [Protection of children's rights in conditions of armed conflict]. *Pravnychi visnyk Universytetu “KROK”*. P. 80–85. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/kryvoviaz_0003.pdf (accessed: 12.08.2022).

10. Onishchenko N. M., Bohinich O. L., Lvova O. L., Suniehin S. O. (2020). **Prava i svobody dytyny: zabezpechennia ta zakhyst u konteksti suchasnykh vyklykiv**. [Rights and freedoms of the child: provision and protection in the context of modern challenges]. *Biuletен Miniustu Ukrainy*. No. 4. P. 22–33.

11. Opolska N. **Prava dytyny v Ukraini**. [Children's rights in Ukraine]. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/22618.pdf> (accessed: 11.08.2022).

12. Opolska N. (2015). **Prava ditei, yaki postrazhdaly vnaslidok zbroinoho konfliktu**. [Rights of children affected by armed conflict.]. *Pravo*. No. 27. С. 278–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_27_42 (дата звернення: 18.08.2022).

13. **Pro vnesennia zmin do deiaknykh zakonodavchykh aktiv shchodo reintehratsii ta vidnovlennia prav dytyny: proekt Zakonu Ukrainy (30.03.2022) No. 7231**. [Amendments to some legislative acts on reintegration and restoration of children's rights: draft Law of Ukraine]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1250454> (accessed: 12.08.2022).

14. **Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vchynennia Rosiiskoiu Federatsiieiu henotsydu v Ukraini”:** *postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy (14.04.2022) No. 2188-IX*. [Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine on the genocide committed by the Russian Federation in Ukraine]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text> (accessed: 10.08.2022).

15. **Pro zakhody, napravleni na zabezpechennia zakhystu prav ta interesiv ditei, yaki zalyshylys bez batkivskoho pikluvannia, ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, u protsesi transformatsii budynkiv dytyny: proekt Zakonu Ukrainy.** [On measures aimed at ensuring the protection of the rights and interests of children left without parental care, orphans and children deprived of parental care in the process of transformation of children's homes: draft Law of Ukraine]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27708> (accessed: 10.08.2022).

16. **Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy (26.04.2001) No. 2402-III.** [On protection of childhood: Law of Ukraine]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (accessed: 10.08.2022).

17. **Pres-reliz YuNISEF (24.03.2022).** [UNICEF press release.]. *Ofitsiinyi sait YuNISEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war> (accessed: 12.08.2022).

18. **Pro utvorennia Koordynatsiinoho shtabu z pytan zakhystu prav dytyny v umovakh voiennoho stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (17.03.2022) No. 302.** [On the formation of the Coordination Headquarters for the Protection of Children's Rights in Martial Law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#n38> (accessed: 21.07.2022).

19. Rabinovych P. M. (2008). *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy*. [Basics of the general theory of law and the state]. Lviv: Krai [in Ukrainian].

20. **Do Rosii vyvezly blyzko 200 tysiach ditei z Ukrainy.** [About 200,000 children from Ukraine were taken to Russia]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3479907-do-rosii-vivezli-blizko-200-tisac-ditej-z-ukraini-deputat.html> (accessed: 19.08.2022).

21. Skakun O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava*. [Theory of the state and law]. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].

22. Sukmanovska L. M. (2019). *Zakhyst prav ditei u pravoohoronni diialnosti* [Protection of children's rights in law enforcement activities]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnurishnykh sprav, 2019 [in Ukrainian].

23. **Upovnovazhenyi: riven zhorstokosti armii terorystiv ta kativ RF ne znaie mezh – zgvaltovani dity...** [Commissioner: the level of brutality of the army of terrorists and executioners of the Russian Federation knows no bounds – raped children...]. *Ofitsiinyi vebсайт Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny*. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-riven-zhorstokosti-armiyi-terorystiv-ta-kativ-rf-ne-znaye-mezh-zgvaltovani-diti (accessed: 10.08.2022).

24. **U ramkakh zustrichi OBSIe predstavnyk Upovnovazhenoho z dotrymannia prav dytyny ta simi rozpovila pro prymusove vyvezennia ukrainskykh ditei do RF abo na TOT.** [As part of the OSCE meeting, the representative of the Commissioner for Observance of the Rights of the Child and Family spoke about the forced removal of Ukrainian children to the Russian Federation or to the Temporarily Occupied Territories]. *Ofitsiinyi vebсайт Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny*. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/predstavnik-upovnovazhenogo-z-dotrimannya-prav-ditini-ta-simy-rozpovila-pro-primusove-vivezennya-ditej-do-rf-abo-na-tot-ukrayini-u-ramkah-zustrichi-obsye (accessed: 19.08.2022).

25. Shults O. (2009). **“Prava dytyny” yak katehoriia suchasnoho konstytutsiinoho prava.** [“Child's rights” as a category of modern constitutional law]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. No. 3. Pp. 91–96.

26. **Yak zminylosia navchannia ditei v Ukraini pid chas viiny.** [How the education of children in Ukraine changed during the war]. *Ofitsiinyi sait YuNISEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/education-during-war-in-ukraine> (accessed: 25.07.2022).

Дата надходження: 31.09. 2022 р.

Liliia Yarmol

Lviv Polytechnic National University,
Associate Professor of the Department of
Theory of Law and Constitutionalism
Doctor of Law, Professor
liliia.v.yarmol@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8465-8579

Anastasiia Karpiuk

Lviv Polytechnic National University,
student of the Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
anastasiia.karpiuk.pv.2021@lpnu.ua

VIOLATION OF THE RIGHTS OF A CHILD IN THE CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

The article describes certain general theoretical aspects of the rights of a child and the main violations of the rights of the child in the conditions of the military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine.

The purpose of the article is to characterize the main violations of children's rights during the war in Ukraine and to formulate proposals for improving the mechanism for ensuring children's rights.

During the research, general scientific (logical, functional, axiological, comparative, etc.) and special legal methods were used (the method of interpretation of international and legal norms regarding the rights of the child, functional-legal, comparative-legal methods – for the analysis of violations of the rights of the child, statistical method etc.).

It is claimed that the maximum guarantee of children's rights serves as a criterion for the democracy of the state and determines the level of development of society. It is emphasized that the study of legal aspects of children's rights is especially important in the conditions of the full-scale military invasion of the Russian Federation into Ukraine, which caused significant violations of children's rights.

The concept of child rights is defined as the child's capabilities, which are recognized in international law and national legislation and are conditioned by certain physical and psychological features of its development, are based on the principles of natural law, are guaranteed by the state and other legal subjects, and have a special implementation and protection mechanism.

The main violations of children's rights during the war in Ukraine, in particular the right to life (as of August 19, 2022, 362 children were killed in Ukraine, 716 children were injured, and 223 children were missing), to health care, to education, to freedom of expression, to freedom, physical and psychological safety, to family, education, housing, to a sufficient standard of living, to citizenship, free movement, etc. were analyzed. It is claimed that in the current conditions of the war in Ukraine, the Russian Federation violates practically all the rights of the child.

It has been established that in Ukraine, it is necessary to improve the system of the legal protection of children's rights, which are brutally violated by the military actions of the Russian Federation during the war.

Proposals for improving the mechanism of the legal protection of children's rights in Ukraine were formulated:

- 1) it is necessary to adopt a comprehensive Law of Ukraine on the rights of the child, which would correspond to the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child;
- 2) adopt socially important laws on effective reintegration and restoration of children's rights and on measures aimed at ensuring the rights and interests of children who were left without parental care during the war;
- 3) allocate a separate section in the Constitution of Ukraine dedicated to the rights of the child.

It was established that ending the war in Ukraine, bringing the guilty parties to justice, bringing the Russian Federation as a subject of international law to responsibility for war crimes, crimes against humanity, the genocide of the Ukrainian people, etc., is an important basis for restoring violated children's rights and preventing new violations of rights.

Key words: children's rights, war, violation of children's rights, legal support, military invasion of the Russian Federation.